

APLIKÁCIA PRÁVA EÚ V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SLOVENSKÝCH OKRESNÝCH A KRAJSKÝCH SÚDOV

RÓBERT BARDAČ

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Slovenská republika

Abstract in original language

rozhodovacej činnosti slovenských okresných a krajských súdov. Autor sa venuje predovšetkým priamej použiteľnosti, nadradenosti, priamemu účinku a nepriamemu účinku práva EÚ a poukazuje na súvisiace nedostatky v aktuálnej rozhodovacej praxi týchto súdov.

Key words in original language

aplikácia práva EÚ; slovenské súdy; priama použiteľnosť; nadradenosť; priamy účinok; nepriamy účinok

Abstract

The article deals with specific problems regarding application of EU Law in the judicial practice of Slovak district and regional courts. Author pays particular attention mainly to the direct applicability, supremacy, direct and indirect effect of EU Law and points to the related gaps in actual decisional practice.

Key words

application of EU Law; Slovak courts; direct applicability; supremacy; direct effect; indirect effect

1. ÚVOD

Aplikáciu právneho poriadku Európskej únie (EÚ)¹ v celej šírke aspektov, ktoré to zahŕňa, považujeme za stálu výzvu pre slovenské všeobecné súdy a súčasne oblasť, v ktorej majú značné rezervy. To má podľa nášho názoru príčiny jednak v nedostatočnej príprave v oblasti vzdelávania, najmä u sudcov a súdneho aparátu, ktorí s úniovým právom neboli konfrontovaní v rámci vysokoškolského štúdia. Na sudcoch a celom justičnom aparáte je však povinnosť úniové právo aplikovať a ho aj aplikovať správne. To má dosah aj v politickej rovine, pretože bez správnej a jednotnej aplikácie úniového práva nemôže byť dosiahnutý integračný úspech celej únie.² S ohľadom na to, že v "bežnej" aplikačnej praxi vyvoláva polemiky pochopiteľne aj

---

¹ V príspevku označujeme právny poriadok EÚ *promiscue* aj ako úniové právo, aj ako právo EÚ, a to v tom zmysle ako má tento pojem význam po nadobudnutí účinnosti Lisabonskej zmluvy.

² Porovnaj Lazowski, 2010, s. 26.

"bežná" hierarchia právnych predpisov,³ možno bez zveličovania povedať, že recepcia úniového právneho poriadku, ku ktorej došlo k vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie v máji 2004 predstavuje ešte náročnejšiu úlohu. Tá znásobuje už i tak komplikované otázky intraprávneho pluralizmu. Łazowski udáva, že otázkami, ktoré ako prvé riešia/riešili sudcovia v členských krajinách prístupných do Európskej únie otázky aplikácie práva EÚ boli predovšetkým (i) aplikácia daňových predpisov, (ii) "jazykový problém" s prekladmi úniových aktov (a aj judikatúry) a (iii) predvstupová aplikácia, resp. aplikácia vo veciach, v ktorých došlo k vzniku relevantných skutkových okolností pred vstupom do EÚ.⁴

Tento príspevok ponúkne krátky pohľad na vybrané problémy pri aplikácii práva EÚ slovenským okresnými súdmi a krajskými súdmi,⁵ pričom pôjde o pohľad skôr empirický než analytický a skôr o pohľad s použitím príkladov *pars pro toto* než o prehľad s komplexným náhľadom, pretože by priestor vymedzený pre tento príspevok dostatočne neumožňuje.

2. APLIKÁCIA ÚNIOVÉHO PRÁVA OKRESNÝMI SÚDMI A KRAJSKÝMI SÚDMI VO VŠEOBECNOSTI

Tento príspevok sa zameriava na aplikačnú prax slovenských okresných a krajských súdov. Tie sú v rámci justičnej sústavy v Slovenskej republike "nižšími súdmi" a ich vecnú a funkčnú príslušnosť stanovujú vnútroštátne pravidlá. Tak okresné, ako aj krajské sudy sú úniovými súdmi v tom zmysle, že sú povolené k aplikácii práva EÚ. To im vyplýva zo záväzku lojality upraveného v čl. 4 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii (ďalej len "ZEÚ"):

"... členské štáty prijímajú všetky opatrenia všeobecnej alebo osobitnej povahy, aby zabezpečili plnenie záväzkov vyplývajúcich zo zmlúv alebo z aktov inštitúcií Únie. Členské štáty pomáhajú Únii pri plnení

---

³ Napríklad vo vzťahu k otázke, či je možné aplikovať priamo právnu normu vyplývajúcu z ústavy, resp. ústavný princíp, čo riešil Najvyšší súd Slovenskej republiky vo veci Januch c/a Colné riaditeľstvo (Rumana, 2011, s. 229).

⁴ Porovnaj Łazowski, 2010, s. 27.

⁵ Sústavu týchto súdov tvorí podľa zákona č. 371/2004 Z. z. o sídlach a obvodoch súdov Slovenskej republiky a o zmene zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov celkovo 54 okresných súdov a 8 krajských súdov, ktoré sa venujú civilnej a obchodnej agende, agende správneho súdnictva a trestnej agende. Postavenie krajského súdu má aj Špecializovaný trestný súd, ale ním sa vzhľadom na jeho špecifickú agendu nebudeme pre účely nášho príspevku ďalej zaoberať.

jej úloh a neprijmú žiadne opatrenie, ktoré by mohlo ohroziť dosiahnutie cieľov Únie".⁶

Vzájomné vzťahy medzi normami s výlučne vnútroštátnym "rodokmeňom" a normami s rodokmeňom majúcom pôvod v normotvorbe orgánov EÚ alebo súdnych orgánov EÚ majú vertikálny charakter.⁷ Existujú stále polemiky, do akej miery je aplikácia práva EÚ aplikáciou *ex officio* a teda do akej miery zaväzuje súdy členských krajín aj bez návrhov jednotlivých účastníkov sporu. Literatúra udáva, že je judikatúra Súdneho dvora sa drží toho, že súdy majú povinnosť aplikovať úniové právo aj bez iniciatívy strán sporu, rovnako ako v porovnateľných situáciách aplikujú bez iniciatívy strán sporu aj vnútroštátne právo.⁸ V prípade hospodárskej súťaže a ochrany spotrebiteľa majú ísť súdy ešte ďalej.⁹

Pri riešení úloh okresných a krajských súdov pri aplikácii práva zohráva dôležitú úlohu vecná a funkčná príslušnosť.¹⁰ V závislosti od druhu sporu býva spravidla okresný súd súdom prvej inštancie, pričom v takom prípade krajský súd koná ako odvolací súd, súd druhej inštancie. Z tohto pravidla existujú početné výnimky, napríklad pri rozhodovaní o výkone rozhodnutia, v exekučných konaniach, konkurzných a reštrukturalizačných konaniach, ale aj napríklad pri rozhodovaní kontumačným rozsudkom a pod., kedy sú konania zásadne jednoinštančné a odvolanie nebýva prípustné. Ďalej existujú situácie, kedy krajský súd koná ako súd prvej inštancie.¹¹ To má

---

⁶ Zásadu lojality možno nájsť aj v čl. 86 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele a predstavuje rovnakú interpretačnú prizmu ako čl. 4 ods. 3 ZEÚ (porovnaj rozsudok Súdneho dvora zo 16. decembra 1960 vo veci 6/60, Jean Humblet v. Belgicko, Recueil 1960, p. 01125; všetky rozhodnutia Súdneho dvora EÚ citované v tejto práci sú dostupné v databáze Úrad pre publikácie, EUR-lex, 2011). Porovnaj tiež čl. 192 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu.

⁷ Porovnaj Káčer, 2011, s. 99-101.

⁸ Bobek, 2011, s. 257.

⁹ Porovnaj Bobek, 2011, s. 257-266.

¹⁰ Funkčná príslušnosť určuje súd, ktorý určitú vec prejednáva a rozhoduje v inštančnom postupe, t. j. rozhoduje o riadnom alebo mimoriadnom opravnom prostriedku (cf. Mazák, 2007, s. 57).

¹¹ Podľa § 9 ods. 2 zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov je to (a) v sporoch o vzájomné vyporiadanie dávky poskytnutej neprávom alebo vo vyššej výmere, než patrila, medzi zamestnávateľom a príjemcom tejto dávky podľa právnych predpisov o sociálnom zabezpečení, (b) v sporoch medzi príslušným orgánom nemocenského poistenia a zamestnávateľom o náhradu škody vzniknutej nesprávnym postupom pri vykonávaní nemocenského poistenia, a (c) v sporoch týkajúcich sa cudzieho štátu alebo osôb požívajúcich diplomatické imunity a výsady, ak tieto spory patria do právomoci súdov Slovenskej republiky.

zásadný vplyv pre stanovenie súdu poslednej inštancie, o ktorom hovorí ustanovenie čl. 267 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Otázka súdu poslednej inštancie preto nemusí byť vyriešená paušálnym záverom o tom, že je to práve krajský súd alebo práve len najvyšší súd, pretože ním v závislosti od riešenej veci môže byť tak okresný súd, krajský súd alebo najvyšší súd.

Aplikácia práva je praktickou súčasťou právneho diskurzu a kľúčovú úlohu tu zohráva nájdenie správneho rozhodnutia (regulatívna ekonómia), a nájdenie správneho odôvodnenia tohto rozhodnutia (naratívna ekonómia).¹² Práve druhé uvedené, odôvodnenie súdneho rozhodnutia, predstavuje východisko pre skúmanie otázok týkajúcich sa aplikácie únieového práva. V súčasnosti neexistuje v Slovenskej republike databáza sprístupňujúca rozhodnutia slovenských okresných a krajských súdov v celosti. Zdrojom časti súdnych rozhodnutí okresných súdov a krajských súdov je len verejne prístupná databáza Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len "MS SR") Jednotný automatizovaný systém právnych informácií (JASPI) dostupná cez bežné užívateľské rozhranie na webovom sídle MS SR.¹³ Nevýhodou je, že databáza JASPI obsahuje len vybrané rozhodnutia okresných a krajských súdov (ktoré rozhodnutia neobsahuje uvádzame ďalej), ktoré sú navyše anonymizované. Samotné kritériá selekcie rozhodnutí týkajúcich sa aplikácie únieového práva možno založiť na textových reťazcoch, resp. ich kombináciách, ktoré umožňuje vybrať zo zdrojov rozhodnutí cieľný súbor s požadovanými reťazcami.

Literatúra udáva, že základnou oblasťou, v ktorej sa právo EÚ aplikuje je správne právo, pretože je to práve tá oblasť, ktorú únieové právo najviac reguluje a v ktorej začalo svoju pôsobnosť.¹⁴ Vzhľadom na to, že agendu správneho práva vykonávajú slovenské súdy v prvom stupni spravidla krajské súdy (autorovi nie je známy prípad, kedy by v súčasnosti rozhodoval okresný súd v správnom súdnictve ako súd prvého stupňa) a v druhom stupni ako odvolací súd Najvyšší súd (ten v zákonom stanovených prípadoch vykonáva pôsobnosť správneho súdu prvej inštancie). Isté obmedzenie pri riešení problematiky aplikácie práva Únie krajskými súdmi preto predstavuje skutočnosť, že databáza JASPI neobsahuje rozhodnutia krajských súdov v agende správneho súdnictva. Dovoľujeme si však odhadnúť, že základné okruhy únieového práva, ktorými sa krajské súdy zaoberajú vo svojej rozhodovacej činnosti, sú právo hospodárskej súťaže a verejné obstarávanie ako výrazné politiky Európskej únie. Rovnako neobsahuje databáza JASPI rozhodnutia vydané v trestnom konaní. V

---

¹² Porovnaj Procházka, 2005, s. 178.

¹³ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Jednotný automatizovaný systém právnych informácií : JASPI – WEB. 2011. V tejto databáze sú dostupné všetky rozhodnutia okresných a krajských súdov citované v tejto práci.

¹⁴ Porovnaj Bobek, 2011, s. 121-122.

rámci nášho príspevku sme sa preto sledovali len dostupnými rozhodnutiami, ktoré sa týkajú civilných sporov.

3. CITAČNÁ PRAX

Predpokladom pre hodnotenie aplikačnej činnosti slovenských súdov je dôležitá citačná prax úniových právnych aktov a judikatúry. Istý námet ponúka sám Súdny dvor vo svojich rozhodnutiach, neexistuje však záväzné usmernenie.¹⁵ Odkazy na akty EÚ a/alebo judikatúru Súdneho dvora v rozhodovacej činnosti slovenských okresných a krajských súdov nie sú až tak výnimočné (často ide o odkazy na "ustálenú judikatúru"), no pomerne výnimočné sú v tej súvislosti odkazy (i) na konkrétnu judikatúru, z ktorej súdy čerpajú a (ii) na konkrétne ustanovenia úniových aktov, ktoré aplikovali. V rozhodovacej činnosti súdov tradície nejde vôbec o ojedinelý jav, pričom za nedostatočné možno považovať aj odkazovanie na rozhodnutia len so spisovými značkami, bez uvedenia zdroja, kde možno rozhodnutie dohľadať.¹⁶

Napríklad Krajský súd v Nitre sa v spore týkajúcom sa zmluvy o obstaraní zájazdu zaoberal výkladom smernice Rady č. 90/314/EHS z 13. júna 1990 o balíku cestovných, dovolenkových a výletných služieb, konkrétne vo vzťahu k pojmu "škoda". Dospel k tomuto záveru:

"účelom a cieľom smernice je zabezpečiť ochranu spotrebiteľa, pre ktorého má náhrada škody za vadne poskytnutú dovolenku osobitný význam. Na pozadí takýchto okolností je potrebné vykladať aj pojem škody. V smernici je pojem škody zakotvený len všeobecne, no podľa názoru ESD táto v uvedenom ustanovení priznáva aj náhradu imateriálnej ujmy. Záver judikatúry ESD k čl. 5 smernice je taký, že tento treba vykladať tak, že zaručuje spotrebiteľovi zásadne nárok na náhradu imateriálnej ujmy utrpenej ako následok nesplnenia alebo vadného plnenia povinností".¹⁷

Nijako bližšie neuviedol, čo myslí pod "záverom judikatúry ESD" k citovanej smernici. Podľa § 157 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku:

"v odôvodnení rozsudku súd uvedie, čoho sa navrhovateľ (žalobca) domáhal a z akých dôvodov, ako sa vo veci vyjadril odporca (žalovaný), prípadne iný účastník konania, stručne, jasne a výstižne vysvetlí, ktoré skutočnosti považuje za preukázané a ktoré nie, z ktorých dôkazov vychádzal a akými úvahami sa pri hodnotení

---

¹⁵ Návod je dostupný napríklad v publikácii Kühn, 2006, s. 121-123.

¹⁶ Porovnaj Kühn, 2006, s. 113.

¹⁷ Uznesenie Krajského súdu v Nitre z 20.12.2007, sp. zn. 26Cob/112/2007. Tiež rozsudok Krajského súdu v Nitre z 2.5.2007, sp. zn. 7Co/5/2007.

dôkazov riadil, prečo nevykonal ďalšie navrhnuté dôkazy a ako vec právne posúdil. Súd dbá na to, aby odôvodnenie rozsudku bolo presvedčivé".

Domnievame sa, že v prípade, že súd použije za základ svojho rozhodnutie právne relevantný argument z judikatúry Súdneho dvora len v nekonkrétnej podobe, nebude takéto rozhodnutie spĺňať citované parametre zákonnosti stanovené citovaným ustanovením Občianskeho súdneho poriadku.

Podobne napríklad v dvoch prípadoch¹⁸ sudca Okresného súdu Košice I Ladislav Gábor použil odkazy na únieové právo pre podporenie svojich záverov, ktoré podoprel vnútroštátnym právom nasledovne:

„treba si zvyknúť na to, že záväzkové vzťahy nie je možné vnímať len z pohľadu kreditor a debitor, ale aj z pohľadu, že ide o spotrebiteľa. V jeho prípade princíp zmluvnej slobody musí súd zvlášť citlivo posudzovať a konfrontovať ho s princípom zmluvnej spravodlivosti a s požiadavkou ekvity. Dôkazom tejto politiky Európskej únie je niekoľko smerníc a rozsudkov Európskeho súdneho dvora“.

V rozhodnutí však nijako nekonkretizoval, ktoré smernice mal alebo ktoré rozsudky Súdneho dvora považoval v tomto smere za relevantné. Otázne je, do akej miery bolo potrebné, aby pri "dostatočnosti" vnútroštátneho práva pre vyriešenie veci odkazoval aj na únieové právo, no ak tak urobil, domnievame sa, že tieto odkazy mali byť dostatočne podporené aj po citačnej stránke. Citačnú prax slovenských okresných a krajských súdov si tak dovoľujeme hodnotiť ako nedostatočnú.

Vyskytujú sa však aj pozitívne príklady. Okresný súd Žilina sa v prejednávanej reštrukturalizačnej veci zaoberal s predbežnou otázkou, či v danej veci nešlo o štátnu pomoc. Túto otázku vyriešil kladne, čo podporil aj viacerými odkazmi na judikatúru Súdneho dvora.¹⁹

---

¹⁸ Rozsudky Okresného súdu Košice I z 19.11.2010, sp. zn. 29Cb/183/2008 a z 24.7.2009, sp. zn. 29Cb/271/2006.

¹⁹ Pre rozsiahlosť rozhodnutia uvádzame výňatok: "podľa ustálenej judikatúry Európskeho súdneho dvora, definícia pomoci je širšia ako definícia dotácie, keďže zahŕňa aj také opatrenia, ktoré v rôznych formách znižujú obvyklé náklady podnikov (napr. vec C-143/99 A.-W. P. GmbH e W. & P. Z. GmbH proti F. F. K. [2001] ECR I-6717, ods. 90). Uplatnenie konkurzného resp. reštrukturalizačného konania na zadlžený podnik nepredstavuje samo osebe štátnu pomoc (napr. vec C-342/96, Španielsko v. Komisia [1999] ECR I-2459, ods. 46), avšak z konania resp. nekonania orgánov verejnej moci v takomto konaní, môže pre takýto podnik predstavovať určitú hospodársku výhodu. V prejednávanej veci môže byť štátna pomoc vyplývať z odkladu splatnosti pohľadávok veriteľov, ktorí sú orgánmi verejnej správy, keďže týmto je dlžník v stave získať finančné prostriedky do svojej dispozície bez povinnosti platiť z nich úroky z

4. PRIAMA POUŽITEĽNOSŤ

Priama použiteľnosť sa definuje, v súlade s jej počiatočným vymedzením v rozsudku Súdneho dvora vo veci *Simmenthal* nasledovne:

"Priama aplikovateľnosť znamená, že ustanovenia komunitárneho práva musia ukázať úplnosť svojich účinkov rovnakým spôsobom vo všetkých členských štátoch, a to od ich vstupu do platnosti a počas celej doby ich platnosti".²⁰

Priamo uplatniteľný akt nemusí byť automaticky aj priamo účinný a naopak. Ide o dve odlišné atribúty úniového aktu. Podľa ustanovenia čl. 288 ods. 2 ZFEÚ sú priamo uplatniteľné len nariadenia:

"nariadenie má všeobecnú platnosť. Je záväzná vo svojej celistvosti a je priamo uplatniteľná vo všetkých členských štátoch".

Pojem priamej uplatniteľnosti vo vzťahu k nariadeniam zrejme nespôsobuje nejaké problémy, pretože najviac sa približuje aplikácii práva vyplývajúceho z vnútroštátneho práva. Inak povedané, domnievame sa, že slovenský vnútroštátny sudca bude aplikovať úniové akty spôsobom akým aplikuje zákony a iné vnútroštátne právne predpisy. To podľa nás súvisí s reliktnými socialistickej koncepcie statickej interpretácie práva, ktorá, zjednodušene povedané, stotožnila text zákona s jeho významom, a *vice versa*.²¹ Vnútroštátny sudca okresného alebo krajského súdu môže byť v dôsledku svojej každodennej skúsenosti aplikácie práva na dôslednej textovej báze konfrontovaný s požiadavkou interpretovať úniové právo, vzniknuté v úplne inom hodnotovom rámci, iným spôsobom než vnútroštátne právo alebo s uplatnením iných výkladových metód. Dochádza teda k zmene paradigmy vo výbere správneho kvalifikačného kritéria, ktoré je v procese interpretácie funkciou výkladu subsumpcných podmienok obsiahnutých v hypotéze právnej normy.²² Samostatnosť úniového práva okrem toho predpokladá, že súčasťou tohto právneho poriadku je aj vlastný právny jazyk,²³ právne princípy, inštitúty, či pojmový

---

omeškania či iné sankcie spojené s predchádzajúcim nesplnením povinností plynúcich z verejného práva (inak povedané, podstata tkvie v časovej hodnote peňazi)" (uznesenie Okresného súdu Žilina z 22.4.2010, sp. zn. 4R/1/2009).

²⁰ Body 14, 15 a 17 rozsudku Súdneho dvora z 9. marca 1978 vo veci 106/77, *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal SpA*. Citované podľa Rozsudok "Simmenthal". In: Výber z rozhodnutí Súdneho dvora Európskych spoločenstiev, 2005, č. 4, s. 33.

²¹ Porovnaj Kühn, 2009, s. 83.

²² Porovnaj Procházka, 2005, s. 49.

²³ Csach, 2006, s. 337.

aparát, ktoré môžu byť odlišné od tých, ktoré používajú jednotlivé vnútroštátne poriadky.²⁴ Súdny dvor k odlišeniu komunitárneho pojmu od zmyslu pojmu používaného vnútroštátnymi poriadkami uvádza, že

„z potreby jednotného uplatňovania práva Spoločenstva a zásady rovnosti vyplýva, že znenie ustanovenia práva Spoločenstva, ktoré neobsahuje žiadny výslovný odkaz na právo členských štátov s cieľom určiť jeho zmysel a rozsah pôsobnosti, v zásade vyžaduje v celom Spoločenstve autonómny a jednotný výklad, ktorý musí zohľadňovať kontext ustanovenia a cieľ sledovaný príslušnou právnou úpravou“.²⁵

Autonómny prístup pri gramatickom výklade predpokladá, že je potrebné pojmom únievého práva prikladať v prvom rade taký význam, aký majú v práve únievom, nie v niektorom vnútroštátnom právnom poriadku. Príkladom použitia autonómneho prístupu k nejednoznačným pojmom sú napríklad pojmy podnik,²⁶ či právnická osoba,²⁷ ktoré by sa napríklad vnútroštátnemu sudcovi nemuseli *prima facie* javiť ako problematické. Okrem toho Súdny dvor vo svojom rozhodnutí CILFIT upozorňuje, že pri výklade komunitárneho práva treba mať túto skutočnosť vždy na pamäti, pretože „výklad komunitárneho práva zahŕňa aj porovnanie jednotlivých jazykových verzii“.²⁸ Tieto faktory by mal vnútroštátny sudca zohľadňovať pri aplikácii na prvý pohľad "jasných" pojmov vo vnútroštátnych právnych predpisoch a únievých aktoch.

Príklad uplatnenia priamej použiteľnosti možno nájsť napríklad vo veci riešenej Okresným súdom Košice I pod sp. zn. 29Cb/196/2005, v

---

²⁴ Príkladom môže byť definícia „škody“ uvedená v čl. 9 smernice Rady č. 374/85/EHS z 25. júla 1985 o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov o zodpovednosti za chybné výrobky. Na rozdielnosť komunitárnych pojmov upozorňuje už aj komunitárna judikatúra, podľa ktorej „aj v prípade presnej zhody jazykových verzii, že komunitárne právo používa terminológiu jemu vlastnú. Treba zdôrazniť, že právne pojmy nemajú nevyhnutne rovnaký obsah v komunitárnom práve a v rôznych národných právach“. Porovnaj bod 19 rozsudku Súdneho dvora z 6.10.1982 vo veci 283/81, Srl CILFIT et Lanificio di Gavardo SpA c/a Ministère de la santé, Recueil 1982, p. 03415.

²⁵ Rozsudok Súdneho dvora z 21.2.2008 vo veci C-426/05, Tele2 Telecommunication GmbH c/a Telekom-Control-Kommission, Recueil 2008, p. I-00685.

²⁶ K vymedzeniu pojmu podnik napríklad rozsudok Súdneho dvora z 23. apríla 1991 vo veci C-41/90, Klaus Höfner et Fritz Elser c/a Macrotron GmbH, Recueil 1991, p. I-01979.

²⁷ Rozsudok Súdneho dvora z 28. októbra 1982 vo veci 135/81, Groupement des agences des voyages c/a Komisia, Recueil 1982, p. 3799.

²⁸ Pozri bod 18 rozsudku Súdneho dvora z 6.10.1982 vo veci 283/81, Srl CILFIT et Lanificio di Gavardo SpA c/a Ministère de la santé, Recueil 1982, p. 03415.

ktorej sa žalobca (fínska spoločnosť vyrábajúca mobilné telefóny) domáhal prijatia opatrenia podľa ustanovenia čl. 5 ods. 1 nariadenia Rady (ES) č. 1383/2003 z 22. júla 2003, ktoré sa týka colného konania pri tovare podozrivom z porušovania niektorých práv duševného vlastníctva a opatrení, ktoré sa majú prijať pri tovare, u ktorého sa zistilo, že sa takéto práva porušili (ďalej len „nariadenie č. 1383/2003“).²⁹ Domáhal sa určenia, že tovary (kryty na mobilné telefóny NOKIA) zaistené rozhodnutím Colného úradu Bratislava č. 77546/2005-5242 z 24.10.2005 a rozhodnutím Colného úradu Bratislava č. 77547/2005-5242 z 24.10.2005 sú napodobeninou (falzifikátom) podľa nariadenia Rady (ES) č. 1383/2003 a zákona č. 200/2004 Z. z. Na základe odborného posudku Okresný súd Košice I dospel k záveru, že v prípade zaisteného tovaru ide o pirátsky tovar tak, ako to vymedzuje čl. 2 ods. 1 písm. b) smernice č. 1383/2003, podľa ktorého sa tým rozumie tovar,

"ktorý je kópiou alebo obsahuje kópie vyrobené bez súhlasu držiteľa autorského práva, príslušného práva alebo dizajnového práva bez ohľadu na to, či je registrovaný vo vnútroštátnom práve alebo je registrovaný osobou oprávnenou držiteľom práva v krajine výroby v prípadoch, ak by výroba týchto kópií predstavovala porušenie tohto práva podľa nariadenia Rady (ES) č. 6/2002 z 12. decembra 2001 o priemyselných vzoroch spoločenstva alebo porušenie práva členského štátu, v ktorom sa žiada o colné konanie".

Okresný súd tak priamo aplikoval citované ustanovenie nariadenia č. 1383/2003 vymedzujúce pojem pirátsky tovar a žalobe vyhovel.

Sudca Okresného súdu Košice I Ladislav Gábor v 16 veciach³⁰ aplikoval ustanovenie čl. 5 ods. 1 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu pri riešení otázky, či nariadiť pojednávanie na prejednanie vecí. V odôvodnení týchto rozhodnutí uviedol, že

„pojednávanie nie je potrebné nariaďovať vo veciach s nízkou hodnotou sporu (článok 5 ods. 1 Nariadenia EP a Rady (ES) č. 861/2007 z 11.7.2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu“.

---

²⁹ Rozsudok Okresného súdu Košice I z 24.4.2008, sp. zn. 24.4.2008.

³⁰ Rozsudky Okresného súdu Košice I z 26.2.2009, sp. zn. 29Cb/120/2008; z 26.2.2009, sp. zn. 29Cb/121/2008; z 26.2.2009, sp. zn. 29Cb/122/2008; z 27.2.2009, sp. zn. 29Cb/123/2008; z 27.2.2009, sp. zn. 29Cb/126/2008; z 27.2.2009, sp. zn. 29Cb/150/2008; z 28.8.2009, sp. zn. 29Cb/186/2008; z 26.2.2009, sp. zn. 29Cb/44/2008; z 26.2.2009, sp. zn. 29Cb/46/2008; z 26.2.2009, sp. zn. 29Cb/49/2008; z 26.2.2009, sp. zn. 29Cb/65/2008; z 31.3.2009, sp. zn. 29Cb/199/2006; z 15.1.2010, sp. zn. 29Cb/118/2009; z 14.1.2011, sp. zn. 29Cb/213/2010; z 14.1.2011, sp. zn. 29Cb/214/2010; a z 18.2.2011, sp. zn. 29Cb/140/2010.

K tomu treba poznamenať dve veci. Po prvé, nenariadiť pojednávanie v týchto veciach súdu umožňovalo, vzhľadom na to, že išlo len o drobné spory, aj ustanovenie § 115a ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku, ktoré napokon paralelne v odôvodnení sudca aj odcitoval (tento prípad by sme teda nazvali "paralelná aplikácia", hoci požiadavka nadradenosti úniového práva to *eo ipso* vylučuje). Po druhé, sudcom citované a aplikované nariadenie sa *ratione materiae* nevzťahovalo na vec ním riešenú. Toto nariadenie v čl. 2 ods. 1 vymedzuje svoju vecnú pôsobnosť, okrem iného, na cezhraničné spory.³¹ V tomto postupe môžeme vidieť snahu vnieť do veci "trendy" úniový rozmer a podporiť ním záver, ktorý už i tak vyplýva z vnútroštátneho práva. Domnievame sa, že postup by mal byť (v prípade, že sa súd "vecne trafi" do vecného záberu úniového aktu) s ohľadom na nadradenosť úniového práva azda opačný, ak vôbec.

Okresný súd Košice II aplikoval v šiestich prípadoch,³² v ktorých išlo o spory zo spotrebiteľských zmlúv, ustanovenie čl. 16 ods. 2 nariadenia č. 44/2001, podľa ktorého „druhý účastník zmluvy môže žalovať spotrebiteľa len na súdoch členského štátu, v ktorom má spotrebiteľ bydlisko“. Vo všetkých týchto prípadoch mali žalovaní sídlo v územnom obvode Okresného súdu Košice II a preto súd implicitne vyslovil svoju právomoc. V tomto prípade išlo o bezproblémovú aplikáciu práva EÚ s ohľadom na nadradenosť nariadení EÚ (len ako poznámku si dovoľujeme uviesť, že ani v jednom prípade nevyvstala otázka výkladu pojmu "bydlisko", t. j. či sa tým rozumie bydlisko *de facto* alebo *de iure*).

Bezproblémová aplikácia bola aj v desiatkach vecí rozhodnutých Okresným súdom Žilina v rámci rozhodovania o začatí konkurzného konania a pri vyhlasovaní konkurzu.³³ Vzhľadom na množstvo vecí uvedieme len jeden príklad. Súd spolu s vyhlásením konkurzu uložil správcovi povinnosť bez zbytočného odkladu informovať známych veriteľov dlžníka, ktorí majú zvyčajné miesto pobytu, trvalé bydlisko alebo registrované sídlo v iných členských štátoch Európskej únie ako v Slovenskej republike, spôsobom v zmysle čl. 40 Nariadenia Rady (ES) č. 1346/2000 zo dňa 29. mája 2000 o konkurznom konaní. Súd teda v danej veci aplikoval priamo citované nariadenie, ku ktorému

---

³¹ Podľa čl. 2 ods. 1 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu "*toto nariadenie sa uplatňuje v občianskych a obchodných veciach pri cezhraničných sporoch ...*".

³² Rozsudky z sp. zn. 14C/150/2008, 4.12.2009; z 1.7.2009, sp. zn. 14C/151/2008, 1.7.2009; z 7.2.2011, sp. zn. 29C/118/2010; z 31.1.2011, sp. zn. 29C 36/2010; z 17.2.2011, sp. zn. 31C 121/2010; a z 9.3.2011, sp. zn. 38Cb/120/2005.

³³ Keďže ide o početné množstvo rozhodnutí ako príklad uvádzame uznesenie Okresného súdu Žilina z 8.12.2008, sp. zn. 1K/11/2008.

súčasne v odôvodnení dodal, že "má v Slovenskej republike priame účinky v zmysle čl. 249 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva".

5. APLIKÁCIA SMERNÍC

5.1 PRIAMY ÚČINOK

Priamym účinkom sa rozumie spôsobilosť únievej normy byť priamo (bezprostredne) aplikovaná na daný prípad vnútroštátnym orgánom aplikácie práva.³⁴ To závisí od viacerých okolností a určitá norma za nejakých skutkových okolností priamy účinok mať môže a za iných mať nemusí (všetko závisí od konkrétneho skutkového a právneho kontextu sporu).³⁵ Pokúsime sa uviesť niekoľko rozhodnutí, kde možno badať snahu uplatniť priamy účinok smerníc.

Napríklad vo výroku rozsudku sudkyňa Okresného súdu Košice I Magdaléna Korčáková určila, že "zmluvná podmienka, ktorej obsahom je oprávnenie dodávateľa uplatniť si zmluvnú pokutu za oneskorené zaplatenie splátky je neprijateľnou zmluvnou podmienkou".³⁶ Z hľadiska práva EÚ zdôvodnila svoj záver tým, že smernica (EHS) č. 93/13 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (ďalej len "smernica č. 93/13") je prebratá do právneho poriadku Slovenskej republiky, pričom podľa ustanovenia čl. 6 ods. 1 tejto smernice

"členské štáty zabezpečia, aby nekalé podmienky použité v zmluvách uzatvorených so spotrebiteľom zo strany predajcu alebo dodávateľa podľa ich vnútroštátneho práva neboli záväzné pre spotrebiteľa, aby zmluva bola podľa týchto podmienok naďalej záväzná pre strany, ak je jej ďalšia existencia možná bez nekalých podmienok".

Sudkyňa použila odkaz na smernicu len ako podporný argument pre svoje závery, ktoré boli primárne založené na vnútroštátnom práve. Samotný odkaz na smernicu by sa sám o sebe javil ako nedostatočný.

V dvoch veciach sa Okresný súd Košice II zaoberal aplikáciou smerníc v súvislosti s ochranou spotrebiteľov. Sudkyňa Viera Obermanová posúdila ustanovenie všeobecných zmluvných podmienok dodávateľa služby stanovujúce výšku úroku z omeškania 0,5 % denne za neplatené, pre jeho neprijateľnosť, t. j. pre rozpor s § 53 ods. 5 a § 39 Občianskeho zákonníka. Skonštatoval, že na túto okolnosť musel prihliadnuť aj bez návrhu a uviedol, že výška úrokov z omeškania

„prekračuje maximálnu sadzbu pripustenú zákonom a na túto okolnosť bolo treba prihliadať zo strany súdu aj bez návrhu dlžníka -

---

³⁴ Bobek, 2011, s. 40.

³⁵ Bobek, 2011, s. 50.

³⁶ Rozsudok Okresného súdu Košice I z 30.9.2010, sp. zn. 27Cb/197/2009.

spotřebiteľa a poskytnúť mu ochranu podľa noriem spotrebiteľského práva v širšom slova zmysle (Smernica Rady 93/13/EHS z 5.4.1993, vrátane OZ)³⁷.

Odkaz na citovanú smernicu č. 93/13 ale bližšie súd nekonkretizoval ani bližšie nerozvádza. V rozhodovacej činnosti Okresného súdu Rožňava sa do 30. marca 2011 vyskytuje 5 rozhodnutí,³⁸ ktoré majú relevanciu vo vzťahu k aplikácii práva EÚ, pričom všetky sa týkali spotrebiteľského *acquis* a aplikácie smerníc z tejto oblasti. V týchto spotrebiteľských sporoch aplikoval súd ustanovenia smernice č. 93/13 (konkrétne čl. 3 ods. 1 a 2) a v odôvodnení zhodnotil smernicu ako „interpretačné pravidlo“ a aplikáciu smerníc ako potrebnú vždy, ak bola zmluva spísaná vopred a spotrebiteľ nemohol mať žiadny vplyv alebo dosah na obsah jednotlivých ustanovení zmluvy.³⁹ Potrebu "aplikácie smerníc" súd bližšie nezdôvodnil so zreteľom na to, že v horizontálnych vzťahoch smernice nemajú priamy účinok.

5.2 NEPRIAMY ÚČINOK

Nepriamym účinkom úniového práva sa rozumie povinnosť členských štátov EÚ vykladať vnútroštátne právo v súlade s úniovým právom.⁴⁰ Táto požiadavka je logickým vyústením nadradenosti úniových právnych noriem nad právnymi normami majúcimi pôvod v normotvorbe vnútroštátnych orgánov. Tento systémový atribút práva EÚ sa aplikuje vždy, bez ohľadu na to, či úniová právna norma má priamy účinok alebo nie.⁴¹ Náznaky nepriameho účinku sa prvýkrát vyskytli v rozsudku Súdneho dvora vo veci *Mazzalai*:

---

³⁷ Rozsudok Okresného súdu Košice II z 9.3.2010, sp. zn. 15C/144/2010.

³⁸ Ide o rozsudky z 30.3.2011, sp. zn. 10C/42/2011; z 24.5.2010, sp. zn. 10Cb/1/2010; z 10.2.2009, sp. zn. 4C/126/2009; z 11.3.2010, sp. zn. 4C/31/2010; a z 22.4.2010, sp. zn. 4C/52/2010.

³⁹ V priamej reči: "podľa čl. 3 ods. 1 smernice Rady č. 93/13/EHS smernicu je nevyhnutné využívať ako interpretačné pravidlo k ustanoveniam právneho poriadku, upravujúcich režim spotrebiteľských zmlúv. Toto stanovisko je podporené aj rozsudkom Európskeho súdneho dvora z 27.06.2000 v spojených prípadoch C-240/98, C-241/98, C-242/98, C-243/98 a C-244/98, O. G. E. S. proti R. M. Q. U. S. E. S. proti J. M. S. A. P., J. L. C. B., M. B. a E. V. F., v ktorom sa konštatuje, že účinná ochrana spotrebiteľa sa môže dosiahnuť, len ak národný súd prehlási, že má právomoc zhodnotiť neprímerané podmienky z úradnej povinnosti. ... Smernicu je potrebné aplikovať tiež vtedy, keď bola zmluva spísaná vopred a povinný (ako spotrebiteľ) nemohol mať žiadny vplyv alebo dosah na obsah jednotlivých ustanovení zmluvy".

⁴⁰ Bobek, 2011, s. 145.

⁴¹ Porovnaj Kaczorowska, 2010, s. 320.

"v zmysle čl. 177 Súdny dvor má právomoc vyjadriť svoj predbežný názor týkajúci sa interpretácie aktov inštitúcií Spoločenstva, vrátane otázky, či sú priamo uplatniteľné".⁴²

Explicitná zmienka o nepriamom účinku sa v rozhodnutiach okresných a krajských súdoch vyskytuje len zriedkavo.⁴³ Do úvahy prichádza, že nepriamy účinok je používaný súdmi implicitne alebo vôbec. Prikláňame sa skôr k prvej variante.

Napríklad sudca Okresného súdu Košice I Robert Zsiga v troch rozsudkoch uviedol, že smernicu č. 93/13

"je nevyhnutné využívať ako interpretačné pravidlo k ustanoveniam právneho poriadku, upravujúcich režim spotrebiteľských zmlúv. Toto stanovisko je podporené aj rozsudkom Európskeho súdneho dvora z 27.06.2000 v spojených prípadoch C-240/98, C-241/98, C-242/98, C-243/98 a C-244/98, O. G. E. S. proti R. M. Q. U. S. E. S. proti J. M. S. A. P., J. L. C. B., M. B. a E. V. F., v ktorom sa konštatuje, že účinná ochrana spotrebiteľa sa môže dosiahnuť, len ak národný súd prehlási, že má právomoc zhodnotiť neprimerané podmienky z úradnej povinnosti. ... Smernicu je potrebné aplikovať tiež vtedy, keď bola zmluva spísaná vopred a povinný (ako spotrebiteľ) nemohol mať žiadny vplyv alebo dosah na obsah jednotlivých ustanovení zmluvy".⁴⁴

Spomínané "interpretačné pravidlo" chápeme synonymicky v tom zmysle, že je to označenie povinnosti súdu vykonať eurokonformný výklad a priznať nepriamy účinok. Potiaľ možno súhlasiť, že smernica je "interpretačným pravidlom", t. j. ide o aplikáciu smernice v širšom zmysle slova. Pokiaľ však sudca myslel aplikáciu smerníc v užšom slova zmysle na spôsob priameho účinku, mal by sa prirodzene vyporiadať aj s otázkou existencie priameho účinku smernice (v odôvodnení rozhodnutia nebolo napríklad uvedené ani to, o ktoré ustanovenie ide), prípadne s otázkami absencie priameho účinku smerníc v horizontálnych vzťahoch (ako to bolo v tomto prípade).

Napríklad Okresný súd Košice II v spore zo spotrebiteľskej zmluvy v odôvodnení rozhodnutia sa explicitne zmienil o nepriamom účinku smerníc, avšak bez bližšej konkretizácie. Išlo o vec,⁴⁵ v ktorej súd v súvislosti s priznaním úrokov z omeškania vo výške 0,08 % denne z

⁴² Bod 7 rozsudku Súdneho dvora z 20. mája 1976 vo veci 111/75, Impresa Costruzioni comm. Quirino Mazzalai v. Ferrovia del Renon, European Court reports 1976, p. 00657.

⁴³ Napríklad v databáze JASPI sa medzi 1.5.2004 do 30.6.2011 uvádza spojenie "nepriamy účinok" pre všetky slovenské súdy za obdobie len celkovo v 19 rozhodnutiach.

⁴⁴ Rozsudky Okresného súdu Košice I z 1.3.2011, sp. zn. 26Cb/219/2009; zo 7.12.2010, sp. zn. 26Cb/225/2009 a z 8.3.2011, sp. zn. 26Cb/254/2009.

⁴⁵ Rozsudok Okresného súdu Košice II z 10.11.2010, sp. zn. 41C/78/2010.

dlžnej sumy skúmal primeranosť zmluvného dojednania v časti dohody o sadzbe úrokov z omeškania s ohľadom na jeho súlad s ustanovením § 53 Občianskeho zákonníka a nepriamo s ohľadom na prílohu smernice č. 93/13. Skonštatoval, že

"napriek tomu, že Obchodný zákonník, ktorý je vzhľadom na predmet záväzku potrebné aplikovať na daný skutkový stav, pripúšťa možnosť účastníkov dojednať úrok z omeškania, je potrebné skúmať, či forma zabezpečenia riadneho a včasného splnenia peňažného záväzku s ohľadom na zásadu zmluvnej spravodlivosti, zodpovedá požiadavke primeranosti s ohľadom na obsah ust. § 53 Občianskeho zákonníka, nepriamy účinok smernice č. 93/13/ES o neprimeraných podmienkach v spotrebiteľských zmluvách".⁴⁶

Následne posúdil výšku dojednaného úroku v sadzbe 0,08 % denne z dlžnej sumy ako neprijateľnú a preto neplatnú. Vytknúť možno už len to, že odkaz na smernicu nebol konkrétnejší a to sa týka aj vnútroštátneho právneho predpisu, ktorého výklad mal byť preklenutý nepriamym účinkom.

6. ZÁVER

Z uvedených bodov si dovoľujeme urobiť nasledovné závery o prístupe okresných a krajských súdov k aplikácii úniového práva:

okresné sudy a krajské sudy aplikujú právo EÚ v relatívne početnom množstve, pričom možno za najpočetnejšiu agendu označiť (i) spory zo spotrebiteľských zmlúv (v týchto veciach sa z hľadiska druhu právneho aktu pertraktujú spravidla smernice) a (ii) spory s cudzím prvkom (v týchto veciach sa najviac pertraktujú spravidla nariadenia), ak sa cudzí prvok týka iného členského štátu EÚ,⁴⁷

prístup k aplikácii práva EÚ sa nám javí závislý od konkrétnych osôb sudcov, ktoré úniové právo aplikujú: (i) väčšinou ide na konkrétnych sudcov o tých istých sudcov, čo (ii) potvrdzujú aj často úplne totožné formulácie v odôvodneniach súdnych rozhodnutí, pričom (iii) zrejme dochádza k "distribúcií formulácií" týkajúcich sa aplikácie úniového práva v odôvodneniach rozhodnutí medzi jednotlivými súdmi (napríklad jedna a tá istá konkrétna formulácia sa objavuje často aj v odôvodneniach súdov rôznych súdov), čo môže byť na úkor špecifik jednotlivých skutkových okolností každej jednej veci,

prístup okresných a krajských súdov sa nám v prípadoch, kedy sa rozhodnú aplikovať úniové právo, javí ako povrchný. Málolokré

---

⁴⁶ Rozsudok Okresného súdu Košice II z 10.11.2010, sp. zn. 41C/78/2010.

⁴⁷ Rozhodnutia v agende správneho a trestného súdnictva neboli predmetom tohto príspevku, pretože to znemožňuje existujúca databáza rozhodnutí JASPI (neobsahuje rozhodnutia krajských súdov vo veciach správneho a trestného súdnictva).

rozhodnutie umožňuje bližšie pochopiť, či súd použil pri smerniciach priamy účinok alebo nepriamy účinok, pričom v prípade priameho účinku nerozlišujú horizontálny/vertikálny účinok. Výnimočne súdy uvedú označenie aplikačnej povinnosti explicitne (t. j. či išlo o priamy alebo nepriamy účinok). Rovnako v prípade priamej použiteľnosti sa neobjavujú otázky týkajúce sa problematiky výkladu úniových aktov.

Literature:

- Bobek, M. et al.: Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie, Praha: C.H. Beck, 2011, 606 s., ISBN 978-80-7400-377-6
- Csach, K.: Význam výkladu sekundárneho európskeho práva pre výklad národného práva. In: Právny obzor, roč. 89, 2006, č. 4, s. 331-340
- Kaczorowska, A.: European Union Law, Oxon: Routledge, 2011, 977 s., ISBN 978-0-415-58246-9
- Káčer, M.: Pluralizmus súdnej sústavy. In: Procházka, R. (ed.): Vnútroštátne súdy a európske súdy: spojené alebo paralelné svety? : vnútroštátna aplikácia európskeho práva a úloha európskej judikatúry v nej : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 7. mája 2010 na Trnavskej univerzite v Trnave, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 97-106, ISBN 978-80-7380-307-0
- Kühn, Z. et al.: Judikatura a právní argumentace : teoretické a praktické aspekty práce s judikaturou, Praha: Auditorium, 2006, 234 s., ISBN 80-903786-0-9
- Kühn, Z.: Ideologie aplikace práva v době reálního socialismu. In: Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds.): Komunistické právo v Československu : kapitoly z dějin bezpráví, Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 60-92, ISBN 978-80-210-4844-7
- Łazowski, A.: It Works! The European Union in the wake of 2004 and 2007 enlargements. In: Łazowski, A. (ed.): The application of EU Law in the New Member States, The Hague: T•M•C ASSER PRESS, 2010, p. 7-29, ISBN 978-90-670-274-1
- Mazák, J. et al.: Základy občianskeho procesného práva, Bratislava: Iura Edition, 2007, 809 s., ISBN 978-80-8078-145-3
- Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: Jednotný automatizovaný systém právnych informácií : JASPI – WEB, 2011, dostupné na: <<http://jaspi.justice.gov.sk>>
- Procházka, R.: Dobrá vôľa, spravodlivý rozum, Bratislava: Kalligram, 2005, 259 s., ISBN 80-7149-788-6
- Rumana, I.: Správne súdnictvo a súdny precedens. In: Maslen, M. (ed.): Správne súdnictvo a jeho rozvojové aspekty : zborník príspevkov vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 7. - 8. marca 2011 v Trnave : (projekt VEGA č. 1/0319/10 Správne súdnictvo), Bratislava: Ikarus.sk, 2011, s. 227-231, ISBN 978-80-970760-0-9
- Úrad pre publikácie. EUR-lex, 2011, dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/RECH_jurisprudence.do>

Contact – email
robert@bardac.sk